

4. Каменецький М. С. Міжнародний трибунал для колишньої Югославії. Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. / редкол.: Л. В. Губерський та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.

5. Навроцький В. Військові злочини. Особлива частина міжнародного кримінального права: лекції для студентів юрид. фак. Львів, 1997. 38 с.

6. Наступні Нюрнберзькі процеси URL :

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BD%D1%96_%D0%9D%D1%8E%D1%80%D0%BD%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D0%B8 (дата звернення 18.01.2024 р.)

7. Нюрнберзький процес. Сборник материалов в 8 томах. М.: Юридическая литература, 1987–1999. Т. 1. URL: https://www.genezua.com/sites/default/files/additional_info/10class/nurnberg/process1.pdf (дата звернення 25.01.2024 р.).

8. Післявоєнні судові процеси. Енциклопедія Голокосту. URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/uk/article/war-crimes-trials> (дата звернення 15.01.2024 р.).

9. Сааді Аль-Захарна Салім Мухаммед. Міжнародний кримінальний суд: важливий інструмент у боротьбі з міжнародною злочинністю. *Право України*. 2000. № 10. С. 120-124.

10. Семенова І. Приклад Нюрнберзького процесу. 76 років тому стратили головних злочинців нацистської Німеччини: трибунал тривав лише рік. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/nyurnberzkiy-proces-yaki-viroki-vinis-tribunal-i-koli-jih-vikonali-druga-svitova-viyna-50276635.html> (дата звернення 10.02.2024 р.).

11. Федоренко В. Л. Вплив Нюрнберзького процесу на формування та утвердження міжнародних стандартів у сфері прав людини. *Розбудова демократичного суспільства після Нюрнберзького трибуналу*: зб. статей учасників Міжнар. конф. (м. Одеса, 22–23 жовтня 2010 р.). Університет «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2010. С. 15–20.

12. Шевцова Світлана, Денацифікація по справжньому: як Німеччина та німці очищалися від гітлеризму. *Укрінформ*. 27.05.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3493708-denacifikacia-pospravznomu-ak-nimeccina-i-nimci-ocisalisa-vid-gitlerizmu.html> (дата звернення 04.02.2024 р.).

ПОНЯТТЯ ІСТОРИЧНОЇ СВІДОМОСТІ В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Немеришин В.М., здобувач ступеня вищої освіти «магістр» факультету історії, політології та міжнародних відносин
Мартинчук І.І., к.і.н., доцент кафедри всесвітньої історії
Рівненський державний гуманітарний університет

В умовах російсько-української війни все частіше у суспільному дискурсі зустрічаємо категорію «історична свідомість». Ця категорія є ключовою в системі дидактики історії та має декілька особливостей: вікові, ситуаційні, регіональні, кожна з яких є предметом дослідження науковців.

Ще у 1930-ті рр. М. Гальбакс, французький філософ та соціолог засновує наукову галузь дослідження колективної пам'яті. Він визначив соціальну природу пам'яті і запровадив поняття «колективної пам'яті» як соціального конструкту, який відповідні спільноти і групи творять та зберігають з метою тлумачення минулих і сучасних подій [6]. Тема отримала друге дихання наприкінці ХХ ст., історики зайнялися вивченням історичної (і суспільної) свідомості, зокрема й історичної пам'яті. На Заході французький історик Б. Гене у 1980-х рр. накреслив шляхи дослідження феномену середньовічної історичної культури. Згодом цікаві теоретичні вирішення проблеми запропонували німці Й. Рюзен, А. Ассман та інші [6].

А. Ассман вважає, що історична свідомість це «внутрішній зв'язок інтерпретування минулого, розуміння сучасного й окреслення перспективи на майбутнє» [4, с. 62]. Й. Рюзен конкретизує його у такий спосіб — «це сукупність ментальних (емоційних і когнітивних, естетичних, моральних, несвідомих і свідомих) операцій, через які досвід часу в медіумі пам'яті перетворюється на орієнтування життєвої практики» [7, с. 61]. Автор вважає це визначення «свідомо узагальненим». Хоча ми бачимо, що воно містить максимум конкретики, оскільки сфокусоване на діяльності пам'яті, і на її ментальних особливостях, і на завданнях практичного орієнтування. Й. Рюзен - теоретик поняття історичної свідомості, її змісту, функцій, відповідних історичних маркерів.

Часто поняття історичної пам'яті та історичної свідомості отожднюються. На думку Л.Нагорної «історична свідомість — поняття незрівнянно ширше і за часовими, і за просторовими параметрами. Воно глибше укорінене в духовній сфері соціуму, а на рівні індивіда створює більш тривку і водночас менш підвладну стороннім впливам систему світобачення» [4, с. 61]. Дослідниця вважає, що історична свідомість є опосередкованим результатом ціннісно-психологічного впливу знання на систему світобачення, емоції, мотивації, поведінкові стереотипи [4, с.62].

Французький історик П.Нора вважає, що історична свідомість виконує важливу місію посередника між минулим, сучасним, майбутнім і у цьому сенсі є не тільки важелем соціалізації індивіда, але й інструментом конструювання колективних ідентичностей. За П.Нора, монополія історика на інтерпретацію минулого здатна сакралізувати останнє, перетворювати пам'ять або на релігійний катехізис, або на знаряддя війни [5, с. 47]. Від типу владу, намірів політиків в більшій мірі залежить як часто історія буде використовуватися з метою ідеологізації суспільства.

В.Вашкевич вважає, що історична свідомість є узагальненим уявленням про людину і суспільство в їх спільній еволюції на конкретних історичних етапах. Вона відтворює історичні знання соціуму – відомості про власне походження, головні події, життя та діяльність видатних людей і є неодмінними духовними цінностями певної спільноти [1, с. 71]. На думку А. Землянського, у переломні періоди в історії людства роль історичної свідомості як одного з регуляторів соціальної поведінки значно підвищується. Під впливом об'єктивних і суб'єктивних процесів історична свідомість трансформується, ламається. У такій історичній свідомості переважають популізм, домінують пристрасті й афекти. Вона все більше піддається трансформаціям і маніпуляціям [2, с. 40].

Яскравим прикладом негативного конструювання історичної свідомості є сучасна Російська Федерація. Історичні факти стали предметом маніпуляції ідеології «руського міра», а згодом й підставою для початку загарбницької війни проти України. Російські ідеологи сформували вибірковий ряд «сюжетів», які емоційно впливають на психіку людини, пропагандисти ці сюжети зробили «історичною правдою». Поступово стираються межі між минулими подіями, сучасністю та майбутнім. Люди опинилися у просторі міфів, не потребуючи осмислення реалій сучасності, оскільки минуле повністю заповнило їхнє життя. Ці тенденції в російському суспільстві підтверджує останнє інтерв'ю в. путіна іноземному журналісту в лютому 2024 р., коли він намагається знайти історичні факти, які якимось чином виправдовують його війну з Україною. Він довго розповідає історію росії, про «винайдення України» та ін. «історичні факти» не даючи своїм громадянам зрозуміти, що історія не може стати приводом до початку війни. Цей приклад є підтвердженням важливості формування історичної свідомості в суспільстві для його самоідентичності.

Список використаних джерел та літератури

1. Вашкевич В.М. Історична свідомість студентської молоді: ціннісно-світоглядні орієнтири: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Світогляд, 2010. 274 с.
2. Землянський А. Історична свідомість як детермінанта гармонізації розвитку студентської молоді в полікультурному суспільстві. *Versus*. 2014. № 2(4). С. 39-44.
3. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Пер. з англ. С.Шліпченко. К.: Ніка-Центр, 2004. 184 с.
4. Нагорна Л. Історична свідомість у регіональному вимірі: українські реалії. URL: http://history.org.ua/JournALL/regions/region_2011_5/5.pdf (04.03.2024 р.)
5. Нора П'єр. Теперішнє, нація, пам'ять. Пер. з фр. А. Рєпи. К.: ТОВ "Видавництво «КЛІО», 2014. 272 с.
6. Романовская Е. Морис Хальбвакс: культурные контексты памяти. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/moris-halbvaks-kulturnye-aspekty-pamyati/viewer> (05.04.2024 р.)
7. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення. Львів, 2010. 358 с.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

Кравчук І. О., студентка I курсу магістратури, група I-11м, факультету історії, політології та міжнародних відносин, за спеціальністю «Середня освіта. Історія»

Давидюк Р. П., доктор історичних наук, професор кафедри історії України
Рівненський державний гуманітарний університет

Нова українська школа має на меті – підготувати дітей до життя, навчити їх критично мислити, аналізувати, опрацювати ті обсяги інформації, які вони отримують звідусіль, та вибирати необхідне, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, тобто, сучасна школа має навчити дітей постійно опановувати нові знання, знаходити потрібну інформацію та застосовувати її.

У Концепцію Нової української школи закладений компетентнісний підхід до навчання різних предметів, зокрема й історії, що базується на оволодінні компетентностями, формуванні інтелектуальної креативної особистості, здатної успішно реалізуватися у різних сферах діяльності. Крім ключових компетентностей, які відображені в Концепції, вчителі мають формувати в учнів й предметні компетентності, що зафіксовані в програмних документах для основної та старшої школи [2; 7]. Зокрема йдеться про основні елементи історичної компетентності, яка складається з декількох компонентів/складників (хронологічної, просторової, інформаційної, логічної, аксіологічної).

Компетентнісна освіта орієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, формування ставлень дитини, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і вмінь учнів [6]. Відтак, основною характеристикою компетентнісного підходу до навчання історії є перенесення акцентів із самого процесу навчання на його результати.

Важливим фактором успішної реалізації компетентнісного підходу у навчанні історії є добір ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності. Дієвим є застосування активних та інтерактивних методів. Водночас, компетентнісне навчання історії ґрунтується на використанні, зокрема проблемного та діяльнісного підходів до викладання.

У свою чергу, реалізація діяльнісного підходу у процесі навчання історії може здійснюватися за допомогою створення проблемних ситуацій під час вивчення нового матеріалу, що дозволить замінити традиційні пояснення вчителя «відкриттям» знань; практико-орієнтованих завдань, які зі свого боку дають змогу учням проводити аналіз і синтез інформації, оцінювати її та створювати новий продукт. Необхідним є використання компетентнісних завдань, які мають насамперед базуватися на практичних кейсах та передбачати аналіз, синтез і оцінювання інформації. Як правило, такі завдання складаються із запропонованої ситуації, кейсу та завдань до нього [8]. Важлива складова компетентнісного підходу – співпраця учнів між собою та з учителем, ведення діалогу, дослідницька діяльність, застосування вчителем формувального оцінювання тощо.

У процесі формування просторової компетентності, яка передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежності в розвитку суспільства, господарства, культури тощо, зокрема під час роботи з історичними картами, необхідною є наступність у роботі, в якій обов'язково враховуються вікові можливості учнів, реалізація інформаційної, навчальної, розвивальної функцій історичних карт, використання карт на різних етапах уроку, організація пошукової роботи.

Інформаційна компетентність передбачає вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації. Знаннєвий компонент інформаційної компетентності – це уявлення і поняття про типи історичних джерел, їх особливості, способи їх пошуку, аналізу та інтерпретації, співставлення і аргументованої критики джерел,